

HATTİLER ve HİTİTLER DÖNEMİ'NDEN ESKİ TÜRKLER'E, OSMANLILAR'A ve GÜNÜMÜZ ANADOLU'SUNA KADAR UZANAN BAZI BENZER UNSURLAR – II

*Hayri ERTEM**

ÖZET

Bu makalede, Türkler'in irksal olarak kökenlerinin ne Hitit ne de Hattiler'e dayandığı iddia edilmemekle birlikte, Anadolu'da en eski ve en güçlü medeniyetlerden birini kuran Hititler'in, tıpkı Hattililer'den etkilendikleri gibi kendilerinden sonra gelen uygarlıkları da kültürel olarak etkiledikleri ileri sürülmektedir.

Bu makale, Hattiler, Hititler, Selçuklular ve Osmanlılar'la günümüz Anadolu'su arasındaki sayısız kültürel ipucundan yalnızca bir kaçını ele alarak, bağlantı kurmayı denemektedir.

Anahtar sözcükler: Hatti, Hitit, Anadolu, Hattuşili Vasiyetnamesi, Telipinu Fermanı

ABSTRACT

Some Similar Elements Surviving from the Period of Hattians and Hittites to Ancient Turks, to Ottomans and Contemporary Anatolia – II

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hititoloji Anabilim Dalı
06100 Sıhhiye-Ankara

The aim of this article is not to argue that the origins of Turks are related to either Hattians or Hittites in racial terms, but rather to argue that Turks have also been influenced by these ancient civilizations just as the Hittites, who created one of the most powerful ancient civilizations in Asia Minor, had been culturally influenced by the Hattians.

This article attempts to capture not all, but few clues of cultural heritage that may link the Hattians, the Hittites, the Seljuks and the Ottomans to the present Anatolia.

Keywords: Hattian, Hittite, Anatolia, Testament of Hattušili, Telipinu Proclamation

Benzer unsurlara girmeden önce Eski Hitit Devri krallarından I.Ḫattušili hakkındaki bilgilerimizi özet olarak sunmak istiyoruz.

Bu devir krallarından Labarna'dan sonra kral olan I.Ḫattušili'nin yaklaşık M.Ö.1630'larda tahta çıktığını biliyoruz. Babasının büyük devlet siyasetini devam ettirmiştir. Zamanında devletin merkezi Kuşsar'dan Ḫattuša'ya nakledilerek "Ḫattuşlu" anlamına gelen Ḫattušili adını alır. Ḫattuša'yı devlet merkezi yapmak suretiyle Anitta'nın bu kenti tekrar kullanan kimseye lanet sözüne itibar etmediği görülmektedir.

I.Ḫattušili'nin tahta geçmesi kolay olmamıştır. Gerek saray içinde ve gerekse yurt içinde düşmanlarıyla uğraştığını Puḫanu kroniğinden¹ okumakta ve onları bertaraf ettiğini öğrenmekteyiz². Puḫanu kroniğinin ilk paragrafında Puḫanu, I.Ḫattušili'yi şöyle tasvir etmektedir: "O, renkli gömlek giymiş bir kraldır. Başında (yanlara sarkmış, belki de deriden yapılmış) bir başlık durur. Elinde bir yay tutar'. Ben size ne yaptım ne? Herhangi bir şeyinizi mi aldım? Herhangi birinin sığırını, koyununu mu aldım? Herhangi birinin erkek kölesini ve cariyesini mi aldım? Bana niçin böyle davrandınız ve böyle beni boyunduruğa bağladınız. Geleceğim! Bu okumla bir ölü soğukluğu taşıyacağım. Savaşacağım ve oku kalbinize saplayacağım. Kimi Arinna'ya götürdünüz? Adı geçen düşman benim üst düzey yöneticim, o benim eşeğim değil mi? Ben o tahtta devamlı oturacağım. Beni (oraya) siz getirdiniz..."

¹ CTH 16.

² Soysal 1987: 173vd.

Ḫattuşili'nin Hititçe ve Akadça yazılmış olan yıllık yazılarından³ öğrendiğimize göre, daha çok yaptığı seferlerde kazandığı başarılar anlatılmaktadır. Biz Akadça nüshası yerine Hititçe nüshasını tercih etmiş bulunuyoruz. Bu nüshayı kabul edişimizin nedeni, Akadça nüshasının detaylı olmaması, Hititçesinin ise kısa cümlelerle ifade edilmesi, bazı yerlerin kolaylıkla tamamlanabilmesinden kaynaklanmaktadır. Önce Zalpa şehrine gittiğini, onu yerle bir ettiğini, savaştan ele geçirdiği ganimetleri şehrine ve çevrede bulunan diğer yerleri de (Uarşuua, Ikakala, Taşhiniia) ele geçirdiğini söyler. Ertesi yıl Arzaa'ya gider, bu arada Hurrili düşmanla savaştığını, geride şehir olarak sadece merkez Ḫattuşa şehrinin kaldığını söyler. Bu düşmanlarla Ninaşsa'da savaşır ve şehri teslim alır. Sonra Ulama ve Şalahşuua şehirlerini yerle bir eder. Arkadan Şanaḫuitta'ya savaşa gider; bu düşman şehirler Ḫattuşili'yi karşılarında gördüklerinde sur kapılarını açıp teslim olurlar. Daha pek çok önemli şehirler, bunlar gibi, tahrip edilir. Ayrıca ganimetle birlikte seferden döner, kadın köleleri değirmenden, erkek kölelerini de angaryadan alır; *şahhan* ve *luzzi* gibi vergi mükellefiyetinden muaf tutar.

Tabletin sonlarında önemli olan bir hususu şöyle anlatır: ***“Mala nehrini kimse geçmemişti. Onu ben, büyük kral Tabarna yaya (olarak) geçtim. Askerlerim de yaya olarak geçti. Benden önce onu Akadlı Sargon geçmişti.”***

I. makalemizde değindiğimiz gibi, bu efsane kral Sargon'la I.Ḫattuşili arasında çok büyük bir tarihi aralık bulunmaktadır⁴. Bu bize, kültür özümlemesinin Hititler'ce bir yansıması olan sözlü kültür aracılığıyla, zincirin halkaları gibi toplumlardan toplumlara, nesillerden nesillere aktarılarak bu olayın I.Ḫattuşili'ye kadar ulaşmış olmasındır diyebiliriz.

Metinde, önemli şehirlerden Urşu'nun kuşatılması, o sırada Ḫattuşili'ye karşı üst düzey yöneticilerin ihanet etmeleri KBo I 11'de⁵ dramatik bir şekilde anlatılmaktadır.

³ CTH 4 (I. Akadça vers.: KBo X 1; II. Hititçe vers.: A. KBo X 2).

⁴ Ertem 2003: 39vd.

⁵ CTH 7.

Bir diğer önemli şehir ise Hapla olup, onun zaptı kolay olmamıştır. Hattuşili'nin yaralandığı ve Kuşşar'da öldüğü; tabletin sonundaki: “*Büyük Kral Tabarna'nın tableti. Büyük Kral Tabarna Kuşşar'da hastalanınca ve genç Murşili'yi kral olarak atadığı zaman...*” ifadesi ile anlaşılmaktadır.

Eski Hitit Devrine ait önemli belgeler arasında; Anitta metni⁶, Kaneş Kraliçesinin bir yıl içinde 30 çocuk doğurduğunu anlatan metin⁷ ve Telipinu Anayasası⁸ gibi metinlerin yanı sıra Hattuşili'ye ait iki dille (Hititçe ve Akadça) yazdırılmış belge de bulunmaktadır. Telipinu'nun meşhur metni de dâhil bu metinler; Hattuşili'nin son zamanlarında kral ailesinde ve ülke içinde kargaşa olduğunu göstermektedir.

Vasiyetnamede Hattuşili'nin yaptığı savaşlara metinde maksada uygun olmak üzere, kısa bir şekilde değinilmektedir. Burada, kral bir fatih olmaktan çok ülkenin koruyucu rolünü oynamaktadır. Arzusu, ülkesinin tehlikeye düşmesine mani olmaktır. İfadesi canlı ve sıcaktır. Metinde hadiselerin seyri mantıklı bir silsile halinde düzenlenmiştir. Bir konudan diğerine geçiş açık olarak görünmektedir. Konudan uzaklaştığı zaman bile içerik bakımından önceki ve sonraki kısımlar arasında dahi bir birlik vardır.

Bu metin, herhangi bir kimsenin vasiyetnamesi niteliğinde değildir. Ancak bir devlet adamının ideal bir yönetim için ilham kaynağı olarak açıkladığı ve Eski Anadolu tarihinde kendi türünde yazılmış en eski belge niteliği taşır.

Bu belgeden, konu ile ilgili benzer unsurlar olarak adopsiyon (evlat edinme), meşruti sistem, tahta geçme usulü gibi bilgiler edinilmektedir.

17- ADOPSİYON (EVLAT EDİNME):

Vasiyetnamenin başında, I.Hattuşili soylular topluluğu olan *pankus*⁹ üyelerine hitap etmekle birlikte hasta olduğunu ve genç

⁶ Neu 1974: 1vd.

⁷ Otten 1973: 1vd.

⁸ CTH 19 (Sturtevant-Bechtel 1935: 175vd.; Hoffmann 1984: 1vd.).

⁹ Goetze 1957: 86vd.

Labarna'yı veliaht ilan ettiği halde kötü davranışlarda bulunduğu şikâyet eder¹⁰. Bu prens kız kardeşinin oğludur, entrikalara uyar. Hattuşili de oğlunun tahta geçecek düzeyde olmadığını, gözünden düşüğünü ve ülkeyi idare edemeyeceğini anlayınca, prensi uzaklaştırma yoluna gider. Bunun üzerine, küçük yaşta olan I.Murşili'yi soylular topluluğu önünde veliaht ilan eder. Murşili çok küçük yaşta. **Hattuşili ile Murşili arasındaki akrabalık ilişkisi açık değildir; ancak onun babası, dedesi ya da babalığı olabilir. Hattuşili onu "oğlum" diye çağırır. Onun yetiştirilmesi için özel görevliler tayin edilir. Kralın emri ile yetiştirilecektir. Özellikle veliahdın aklı çelinmeyecek, bazı yaşlıların devlet işlerine karışmaları yasaklanacaktır.** Eskiden bu tür davranışlarda bulunan bir başka prens oğlunun, **Tappaşanda** yaşlılarının kışkırtması ile başkaldırdığı ve bu nedenle de kral tarafından tahttan el çekirildiği örnek gösterilerek belirtilmiştir.

Şimdi I.Hattuşili Murşili'ye öğütlerini verir: *"Sana sözlerimi ilettim ve bu tableti sana aydan aya okusunlar, böylece benim sözlerimi, ülkenin büyüklerini merhametle idare et! Birinde hainlik sezersen, biri tanrı önünde günah işlerse ya da biri yersiz bir söz ederse bu durumlarda pankuş'un düşüncesini sor..."*

Son olarak Hattuşili veliaht I.Murşili'ye şunları söyler: *"Böylece babanın sözlerini tut, babanın sözlerini tuttuğun sürece ekmek yiyip su içeceksin. Olgun adam olduğun zaman ise günde iki üç kez ye, kendine iyi bak. İçine yaşlılık çöktüğünde kana kana iç. O zaman babanın sözlerini bir yana bırakabilirsin"*

Eski Anadolu'da evlatlık almanın Hititler'den önceki dönemlere kadar gittiğini, Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait tabletlerden de öğrenmekteyiz. Daha sonraları kronolojik sırayla Eski Hitit Devrinde (özellikle I.Hattuşili'ye ait vasiyetnamede) ve bunu takiben Orta Hitit ile İmparatorluk zamanında ve Mitanniler'de devam etmektedir¹¹. Bu konuda halkın evlatlık alıp almadığı belli değildir. Ayrıca, bugün bile Anadolu'da evlatlık almaları rastlanmaktadır.

¹⁰ Sommer-Falkenstein 1938: 2vd.

¹¹ Alpman 1977: 317vd.

18- MEŞRUTİ KRALLIK MESELESİ:

Bu vasiyetnamede ilk olarak sosyal bakımdan yüksek sınıfın tümünü ifade eden *pankuş* sözüne rastlıyoruz. Hattuşili'nin *pankuş* üyeleriyle görüşmesinin amacı; kendisinin vereceği kararları meclisine danışarak bildirmek ve onlara da onaylatmaktır.

A.Götze, “Kralın kararlarının hukuki bakımdan geçerli olabilmesi için ‘asiller’ meclisinin onaylamasına gerek vardı ve hatta daha ileri giderek, Hitit Krallığının köken itibarıyla meşruti bir krallık olduğu ve kralı seçenlerin ‘asiller’ olduğunu” söyler¹². Ancak sonradan kralın kendi ailesinden birini halef olarak seçme hakkına sahip olduğunu da iddia eder.

Vasiyetnameyi A.Falkenstein ile birlikte işlemiş olan F.Sommer’e göre, “I.Hattuşili kanaatini asiller meclisine emir şeklinde bildirmiştir”. Kralın kararlarının hukuki bakımdan geçerli olabilmesi için asiller meclisinin rolü yoktur. Vasiyetname, bir kralın halefini atması hususunda; kendini savunan bir kişi için birinci derecede tarihi bakımdan değeri inkâr edilemez bir nitelik taşır.

Telipinu metninde ise, *pankuş* ile ilgili satırlara da değinmekte yarar vardır. Telipinu şöyle söyler: “*Kral ailesinden kimseyi öldürme; bu kötü sonuçlar verir. Benden sonra kim erkek ya da kız kardeşine kötülük etmeyi tasarlarsa, siz onun pankuş üyelerisiniz, ona açıkça deyin ki, kan dökme ile ilgili tableti oku. Hattuşa’da kan dökme arttığı zaman, tanrılar kral ailesini cezalandırırlar. Kim erkek ve kız kardeşlerine zarar verirse, kralın başını tehlikeye atar, meclisi çağırın. Suçu kesinlik kazanınca kendi başı ile ödesin. Fakat, onu Zuru, Tanuua, Tahuruaili ve Taruhsu gibi gizlice öldürme...*”¹³.

Görüldüğü gibi, Telipinu’nun serbest bir çevirisi ile özetlenen bu metin, gerek bir ferman, gerekse bir kral buyruğu niteliği taşımaktadır. Burada, önemli konularda kraldan hesap sorabilecek, onu icap ederse azledip atabilecek ‘*pankuş*’a rastlıyoruz.

I.Hattuşili devrinde ‘*pankuş*’un bu kadar geniş yetkilere sahip olmadığını görmüştük. Şimdi bu fermanda çağdaş diğer devletlerde daha uzun asırlar karşılaşamayacağımız bir devlet yönetimini

¹² Goetze 1957: 86.

¹³ Sturtevant-Bechtel 1935: 190-191; Hoffmann 1984: 30vd.

gözlüyoruz. Görünüşe göre buradaki kralların, mutlakiyetle idare edilen devletlerin kralları gibi olmadıkları görülür. Onu haksız ve yanlış hareketlerinden sorumlu tutabilecek bir meclis vardı. Yalnız Telipinu Anayasası'nın ne derece etkili olduğu ve ne zamana kadar yürürlükte kaldığı konusunda herhangi bir fikrimiz yoktur. Ancak, bununla birlikte bir karşılaştırma yapacak olursak; İmparatorluk devrinde, kralın çok geniş yetkilere sahip olduğu görülür ve Telipinu Anayasası'mn, madde madde uygulanmadığı anlaşılır.

19) TAHT KAVGALARI:

Eski Anadolu'da taht kavgaları ilk kez I.Ĥattuşili devrinden önce başlamıştır. Ĥattuşili vasiyetnamesinden öğrendiğimize göre, *“Bir zamanlar o da (oğlu Ĥuzziā) yönetici bulunduğu Tappaşanda kenti yaşlılarının kışkırtması ile babasına baş kaldırmış ve bu nedenle görevinden alınmıştı. Bu isyan ülkede kargaşalıklar yaratmış, bu arada kralın kızlarından biri de kendi oğlunu tahta varis yapmak için entrikalara girmişti. Bu isyan da bastırılmış, prenses de enterne edilmişti.”*

Ĥattuşili'nin büyükbabası (Pu-şarruma) yine Labarna adlı bir prensi veliaht ilan etmişse de, ileri gelenler Papaĥdılmaĥ'ı tahta çıkarmışlardır.

Daha sonraları, Telipinu fermanından öğrendiğimize göre, I.Murşili de zaferlerinin sonuçlarını sevinçle kutlayamamıştır. Ülkede asillere dayanan fesatça hareketler I.Ĥattuşili devrinde olduğu gibi bu devirde de kendini gösterdi.

I.Murşili'nin saki olan eniştesi Ĥantili, Zidanta isminde bir başka şahısla birleşerek suikast hazırlayıp Murşili'yi öldürürler. Bu hadise, tıpkı Osmanlı hanedanları zamanında, Fetret Devrinde¹⁴ olan taht kavgaları gibi, kendini takip eden birçok cinayetlere ve Hitit tarihinde bir gerileme ve kargaşa dönemine başlangıç olur.

Bundan sonra kral olan Ĥantili'nin ilkten devletin sınırları ile ilgilendiği görülür. Güneyde Fırat üzerinde Aştata ve Kargamış'ta savaşıır. Bir başarı kazanamaz; Hurriler Anadolu'ya girmişler ve kendi nüfuslarını artırarak güçlenmişlerdir.

¹⁴ Uzunçarşılı 1961: 56, 61, 331vd., 607.

Ḫantili'nin yaşlılığını ve ölüm yatağına düşüşünü fırsat bilen Zidanta, Ḫantili'nin oğlu Kaššeni ve evlatlarını öldürüp tahta çıkar. Böylece, Muṣili'nin öldürülmesi sırasında Ḫantili'nin suç ortaklığını yapan Zidanta, bu kez de Ḫantili'nin varis olabilecek oğlunu, ailesiyle birlikte ortadan kaldırıp Hitit tahtına oturur.

Zidanta zamanıyla ilgili fazla bir bilgimiz yoktur. Sadece Kizzuatna Kralı Pilliia/Palliia ile anlaşma yaptığı bilinmektedir¹⁵.

Telipinu metnine göre, tanrılar Zidanta'dan Pišeni'nin kanının intikamını alırlar. Kendi oğlu Ammuna'yı Zidanta'ya düşman ederler ve babası Zidanta'yı öldürür. Bu suretle Zidanta cinayetlerinin cezasını çeker¹⁶.

Ammuna¹⁷ devrinin karakteristiği; kuraklık ve kıtlık, dışarıya karşı ise hezimetle sonuçlanan savaşlardır.

Ammuna'nın ölümünden sonra bir cinayet kargaşası ile I.Ḫuzziia tahta çıkar. Telipinu metninde, entrika ve cinayetlerde adı geçen kişiler arasında; saray muhafızlarının başı görevindeki Zuru'nun oğulları Taruḫšu, Taḫuruaili, Tanuua kral olan Ḫuzziia ve Telipinu'nun karısı İštariia da bulunmaktadır.

Ḫuzziia'nın tahta çıktıktan sonra, kendi kız kardeşini ve kocası Telipinu'yu öldürmeyi tasarladığı anlaşılır. Fakat Telipinu vaktinde haber alarak Ḫuzziia'nın planını neticesiz bırakır ve onu bertaraf ederek tahta çıkar. Telipinu, "**Ḫuzziia'nın 5 kardeş olduğunu, onlara evler yaptığını ve onların orada oturup yiyip içtiklerini**" söyler ve onlar hakkındaki sözlerini şöyle bitirir: "**Onlar bana kötülük yaptılar; (ama) ben onlara kötülük yapmayacağım...**".

Yukarıda da değindiğimiz gibi Eski Hitit Krallığında yaşanan bu entrikalar, kavgalar ve cinayetlerin, tıpkı Osmanlılar'ın Fetret devrindeki Mehmet Çelebi dönemi olaylarına¹⁸ benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Aşağıda serbest tercümesini verdiğimiz I.Ḫattušili'nin Vasiyetnamesi ile Eski Hitit Dönemi olaylarını, gelişmelerini ve sonuçlarını öğrenmekteyiz.

¹⁵ CTH 25 (Otten, 1951: 129vd.).

¹⁶ Sturtevant-Bechtel 1935: 185vd.; Hoffmann 1984: 24vd.

¹⁷ von Schuler 1965: 18, 24-26, 185vd.

¹⁸ Uzunçarşılı 1961: 330vd., 607.

I. Hattuşili'nin Vasiyetnamesi¹⁹:

“Büyük Kral, Tabarna soylular topluluğuna ve ileri gelenlere seslendi:

Bakin, ben hasta oldum ve size genç Labarna'nın adını vermiştim. O tahta geçecekti ve ben kral,

Onu oğlum yaptım, kucakladım ve yükselttim.

Her zaman onunla ilgilendim. Ancak, o, bu çocuk nasıl davrandı, bu olacak şey değildi.

O hiçbir gözyaşı dökmedi, hiçbir merhamet göstermedi; soğuk ve kalpsiz.

O zaman ben, kral onu sorguya çektim ve yanuma çağırdım: Şimdi ne olacak? Artık kimse kardeşinin oğluna bundan sonra da bebekmiş gibi bakamaz ya! Kralın sözünü dinlemedi,

Anasının sözünü, o yılanın sözünü dinledi ve erkek kardeşiyle kız kardeşleri ona arabozucu sözler taşıdılar; onların sözlerine kulak verdi. Ve bunu, ben kral duydum.

Böylece savaşa savaş açıyorum.

Yeter artık. O bundan böyle benim oğlum değil. Ama o zaman anası inekler gibi bağırdı:

Benim gibi güçlü bir ineğin ana kucağını parçaladılar. Onu mahvettiler ve sen onu öldüreceksin! Ben kral, ona bir kötülük mü işledim?

Onu rahip yapmadım mı?

Her zaman onun iyiliğini düşündüm ve onu takdir ettim ama o benim, kralın isteğine sevgi ile karşılık vermedi. Nasıl olur da kendi isteği ile Hattuşa için sevgi besler?

Onun anası bir yılanıdır! Ve şöyle olacaktır: Anasının erkek kardeşlerinin sözlerini dinleyecektir. Ve o zaman yaklaşacaktır;

¹⁹ CTH 6: VAT 13064 = KUB I 16 (BoTU 8) + KUB XL 65: *bilingual* Akadça-Hititçe. Sommer-Falkenstein 1938: 2vd.; Kühne 1972: 257vd.; Klengel 1999: 33vd.; Akurgal 1998: 55vd.; Alp 2001: 68vd. (metin tercümesinde, Akurgal'da §23'ün bir kısmı eksiktir (: 63); burası Alp, 71'den tamamlanmıştır).

yaklaşacaktır; öç almak için! Ve beylere, ileri gelenlere ve görevlilere, benim adamlarıma yemin edecektir. Bakın kral uğruna, teker teker öleceksiniz ve öyle olacaktır; o hepinizi mahvedecektir; ve bir kan banyosu yaptırmaya başlayacaktır. Ve sakınca nedir bilmeyecektir.

Hatti'nin oğulları olan herkesin başına gelecektir: O böylece yaklaşacaktır, yaklaşacaktır ve kimin olursa olsun büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarını götürmek için! Ben dışarıdaki düşmanlarımı kılıçla yendim ve ülkemi huzur ve barış içinde tuttum.

Şimdi (bu iş) oraya varmamalı ve ülkemi kargaşalığa sürüklememelidir. Artık bundan sonra o şehirden aşağı inip istediği yere salınarak gitmemelidir. Bakın ben oğlum Labarna'ya bir ev verdim; ona yeterince toprak verdim. Yeterince büyükbaş hayvan, yeterince küçükbaş hayvan ona verdim. Uslu oturduğu sürece yesin içsin; istediğinde eskisi gibi, yukarı kente gelsin. Ancak can sıkacak davranışta bulunursa, ya da herhangi bir kötülük, herhangi bir bozgunculuk yaparsa Yukarıya, kente gelmesin, evinde otursun.”

(Bunları söyledikten sonra Hattuşili yeni buyruğunu bildirir):

“Bakın buraya, Murşili şimdi benim oğlum. Onu (Kral olarak) tanıyacaksınız. Onu tahta oturtacaksınız. Tanrı onun kalbini birçok iyi hasletlerle doldurdu. Bir aslanın yerini ancak bir aslana verir.”

(Hattuşili veliahdı övdükten sonra sözlerini soylular topluluğuna yöneltir ve onlardan yeni kralı sevmelerini ve saymalarını ister):

“Bir savaş koptuğunda ya da bir başkaldırma olduğunda siz görevlilerim ve ülkenin büyükleri oğlumun yanı sıra olup ona yardımcı olunuz.

Ancak üç yıl sonra sefere çıkmalıdır. Daha şimdiden onu bir kahraman kral yapmak arzusundayım.

Ama daha şimdiden, henüz o duruma gelmeden, ona krala gösterilen saygı yapılmalıdır.

O majestenizin soyundandır, böylece onu bir kahraman kral olarak yetiştiriniz.

Eğer onu daha çocuk yaşta savaşa götürürseniz onu sağlıklı geri getirmeye bakın ve sizin topluluğunuz bir kurdunki gibi olsun.

Artık kavga olmamalı; onun görevlileri bir ananın çocuklarıdır. Sizi artık bir kalp, bir göğüs ve bir duygu birbirinize bağlıyor.

Sakin kendinizi büyük görmeyin, aranızda hiçbir kimse ona rakip olmasın ve buyrultuya karşı çıkmasın;

Böyle bir davranışı, Sinahuua ve Ubariia kentlerinin yaptığı hareketi siz yapmayınız. Kötülük size bir kere yapılmamalıdır.

Yoksa benim oğlum size benim ötekine yaptığımı yapar.

Siz, benim sözlerimi ve benim sağduyumu bilenler oğlumu hep sağduyuya doğru eğitin.

Hiçbirimiz diğerini geri itmemeli ve hiçbiriniz ötekine kötülükte yardımcı olmamalıdır.

Kent yaşlıları konuşmamalı;

Oğluma hiç kimse çıkarı için başvurmamalıdır.

Oğlum! Hatti'nin yaşlıları sana söz yöneltmemelidir;

Hiç kimse, ne Kuşsar'dan ne Himuua'dan ne de Tamalkiia'dan ya da Zalpa'dan; onun gibi halktan hiçbiri sana söz yöneltmemelidir.

Oğlum Huzziia'ya bakınız! Ben, Kral, Onu Tappaşşanda Kentime kral yaptım. Ama oradaki adamlar onu kullandılar ve onu kötüye sürüklediler; onu bana düşman kıldılar: "Babana başkaldır" dediler. Tappaşşanda sarayları günahtan arınmadılar.

Günahtan arınmayı sen yerine getirmelisin!"

(Hattuşili bundan sonra oğlu Huzziia ve kızı ile olan çatışmaları anlatır. Öyle anlaşılıyor ki Büyük Kral yuvasında pek mutlu değildi. Bu çatışmalar ayrıca ülke içinde çok zararlı olmuştur. Nitekim bu kargaşalıklara yukarıda ele aldığımız Telipinu Metni'de işaret etmektedir. Hattuşili bu zor günleri şöyle anlatır):

Bunun üzerine, Ben Kral, Huzziia'yı yerinden aldım. Hatti'nin oğulları Hattuşa'da birbirlerine düşmüşlerdi. O zaman kızımı kullandılar ve onun erkek nesli olduğu için onu bana düşman

kıldılar: “Babanın tahtı için bir erkek çocuk yok! Oraya bir uşak oturacak. Bir uşak kral olacak” dediler. Ve böylece, o, Hattuşa kentini ve sarayı benden ayırdı, ülke büyükleri ve benim kendi saray soylularım bana karşı açıkça düşman oldular.

Ve o bütün ülkeyi birbirine kattı.

O zaman kardeş kardeşi kavgada öldürdü; dost dostu öldürdü; Hatti'nin çocukları öldüler. Ve kimin büyükbaş hayvanı küçükbaş hayvanı, bir evi, bir samanlığı, bir üzüm bağı, toprağı, kimin altını, gümüşü, değerli taşları, madenleri, tuncu var idiyse ve bütün mallar; bu karışıklık döneminde yok olup gitti.

Sonra tanrılar kızı elime verdiler. O, Hatti'nin oğullarını ölüme götürmüştü ya!

Ve, Ben Kral, kızdan bütün varlığını istedim. “Sana az bile versem Hatti'nin oğulları beni dilleri ile sorguya çekeceklerdir.”

O zaman, o, şunu söyledi: “Beni yok olmaya atın (beni ölüme terkettin).” Bunun üzerine, Ben Kral, kıza biraz (mal) verdim. O zaman, o, şöyle söyledi: “Niye bana bu kadar az verdin?”

Ben, Kral, şöyle (söyledim): “Azdır! Ancak sana çok sığır ya da çok arazi verseydim o zaman ben kendim ülkenin kanını emmiş olurdum.”

Kızım benimle başımı ve benim adımlı kirletti. Ve Ben, Kral, kıza aldım ve onu Hattuşa'dan buraya aşağıya getirdim. Şimdi buyuruyorum: Toprak üstüne toprak koydum. [Sığır üstüne sığır koy]dum. O babasının sözünü bir yana itti. Kentten sürüldü. Evine gelirse evini yıkacaktır. Hattuşa kentine gelirse onu ikinci kez (bizden) ayıracaktır. Taşrada ona bir ev verilmiştir. Yesin içsin.

Siz ama ona kötülük yapmayınız. O kötülük yaptı. Ben ona karşılık kötülük yapmayacağım. Beni baba diye anmadı; ben onu kızım diye anmıyorum.

Bugüne kadar ailemden hiç kimse benim buyruklarımı uygulamadı. Murşili, sen benim oğlumsun, bunu sen yap!”

(Bunun ardından Hattuşili veliahda öğütlerini verir):

“Böylece babanın sözlerini tut, babanın sözlerini tuttuğun sürece ekme yiyip su içeceksin. Olgun adam olduğun zaman ise günde iki üç kez ye, kendine iyi bak. İçine yaşlılık çöktüğünde kana kana iç. O zaman babanın sözlerini bir yana bırakabilirsin.”

(Büyük kral aynı öğütleri soylular topluluğuna ve ülkenin ileri gelenlerine de verir):

“Sizler benim en yüksek görevlilerimsiniz! Ve benim, sizler de kralın sözlerini tutunuz. Siz yalnız ekme yiyip su içeceksiniz. Böylece Hattuša ayakta kalacak, ülkem de huzur ve barış içinde olacak. Ama siz kralın sözlerini tutmazsanız gelecekte yaşantımızı sürdüremezsiniz, yok olursunuz!

Kim kralın sözüne önem vermeyecekse o şimdiden ölmelidir. Böyle birisi benim memurum, benim en yüksek görevlilerimden biri olmamalı!

Onun üreme aleti kesilmelidir. Büyükbabam Pu-LUGAL-ma (Pu-šarruma)'nın sözleri ile bu böyle oldu. Onun çocukları başkaldırmaya itilmediler mi? Benim büyük babam kendi oğlunu Šanaħuitta'da veliht ilan etmişti. Ancak sonra kendi görevlileri, ülkenin büyükleri onun sözlerini dinlemediler. Ve Papahdilmah'ı tahta çıkardılar. Şimdi kaç yıl geçti aradan ve kaç kişi felaketten kurtuldu? Nerede büyüklerin evleri? Bunlar yok olmadı mı?

Sizler, benim, Büyük Kral Labarna'nın, sözlerini tutunuz. Tuttuğunuz sürece Hattuša kenti ayakta kalacak ve siz ülkenizi barışa ulaştıracaksınız. Yalnız ekme yiyip su içeceksiniz. Sözlerimi tutmazsanız, ülkemiz yabancıların eline geçer. Ancak sizler tanrılara da saygıdan geri kalmayınız: onların ekme payı, onların şarap payı, onların çorbaları, onların yemekleri sofraya konmalıdır ve sen, Muršili bunu ne savsaklamalısın ne de unutmalısın. Ama savsaklarsan felaket geri gelir, eskisi gibi. Böyle olsun!”

(Hattušili, Muršili'ye son öğütlerini veriyor):

“Sana sözlerimi ilettim ve bu tableti sana aydan aya okusunlar, böylece benim sözlerimi ve tecrübelerimi hep kalbinde saklayacaksın. Ve benim görevlilerimi, ülkenin büyüklerini merhametle idare et! Birinde hainlik sezersen, biri tanrı önünde günah işlerse ya da biri yersiz bir söz ederse bu durumlarda

pankuş'un (soylular topluluğunun) düşüncesini sor. Arkadan kötü konuşmaların sonuçları da pankuş'un kendi iyiliği için önlenmelidir. Oğlum kalbine ne yerleştirdiysem hep ona göre hareket et!"

(Ve en sonra vasiyetnamenin acıklı sözlerini karısı *Haštajar'a* söyler.)

Büyük Kral Labarna Kraliçe Haštajar'a (şöyle) der: "Bana karşı çıkma! Onun için kral ya da saray oğlanları şöyle demesin! "Bu (kadın: Kraliçe Haštajar) her zaman yaşlı kadınlara sorar" Kral (onun hakkında) [şöyle de(me)sin!": "(Acaba) şu anda yaşlı kadınlara mı [sora]r (soruyor), (böyle bir şeyi) bilmek istemiyorum". Bana (krala) karşı çıkma! Hayır! Bana her zaman tekrar sor! (Sana) görüşlerimi her zaman bildireceğim. (Öldüğüm zaman) cesedimi geleneklere uygun biçimde yıka; beni kollarına al ve kollarında toprağa ver!"

Büyük Kral Tabarna'nın tableti. Büyük Kral Tabarna Kuşşar'da hastalanınca ve genç Mursili'yi kral olarak atadığı zaman.

KAYNAKÇA

- Akurgal 1998: E.Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 1998.
- Alp 2001: S.Alp, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2001.
- Alpman 1977: A.Alpman, "M.Ö. XX-XII. Yüzyıllarda Anadolu'da Evlatlık Alma Müessesesi", *DTCFD* 28/1-4, 1977: 317-332.
- Ertem 2003: H.Ertem, "Hattiler ve Hititler Döneminden Eski Türklere, Osmanlılara ve Günümüz Anadolusuna Kadar Uzanan Bazı Benzer Unsurlar - I", *ArAn* 6/2, 2003: 39-72.
- Goetze 1957: A.Goetze, *Kleinasien*, (Handbuch der Altertumswissenschaft. Neubearbeitung Abt.III, T.1, Bd.3: Kulturgeschichte des Alten Orients, Abschn.3, Lfg.1), München 1957.
- Hoffmann 1984: I.Hoffmann, *Des Erlaß Telipinus*, *THeth* 11, 1984.
- Klengel 1999: H.Klengel, *Geschichte des Hethitischen Reiches*, Leiden 1999.

- Kühne 1972: C.Kühne, "Bemerkungen zu kürzlich edierten hethitischen Texten", *ZA* 62, 1972: 236-261.
- Neu 1974: E.Neu, *Der Anitta Text*, *StBoT* 18, 1974.
- Otten 1951: H.Otten, "Ein althethitischer Vertrag mit Kizzuwatna", *JCS* 5, 1951: 129-132.
- Otten 1973: H.Otten, *Eine althethitische Erzählung um die Stadt Zalpa*, *StBoT* 17, 1973.
- von Schuler 1965: E.von Schuler, *Die Kaškäer. Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*, (*UAVA* 3) Berlin 1965.
- Sommer-Falkenstein 1938: F.Sommer-A.Falkenstein, *Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattušili I. (Labarna II.)*, München 1938.
- Soysal 1987: O.Soysal, "KUB XXXI 4 + KBo III 41 und 40 (Die Puhanu-Chronik), zu Thronstreit Hattušiliš I.", *Hethitica* 7, 1987: 173-253.
- Sturtevant-Bechtel 1935: E.H.Sturtevant-G.Bechtcl, *A Hittite Chrestomathy*, Philadelphia 1935.
- Uzunçarşılı 1961: İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTKY 13/16, Ankara 1961.